

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ
ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО
CIVIL LAW

МРНТИ: 10.47.31

10.51889/2959-6181.2023.73.3.008

УДК: 347.63

Г.Б. Меирбекова¹, А.А. Альшуразова¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті

²Мұхтар Әуезов атындағы Оңтүстік Қазақстан университеті

КӘМЕЛЕТКЕ ТОЛҒАН БАЛАЛАРДЫҢ АТА-АНАЛАРЫН КҮТІП БАҒУ
ЖӨНІНДЕГІ МІНДЕТТЕРІН ЖЕТІЛДІРУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Аңдатпа

Мақалада кәмелетке толғандардың ата-аналарды асырауға қаражатты келісім арқылы не сот арқылы мәжбүрлеп өндіріп алуға тура келетін жағдайлар туралы айтылады. 2023 жылы зейнеткер ата-аналарына алимент төлеу қажет болған жағдайда, заңнама мен сот практикасы соңғы жылдары айтарлықтай қатаңдатылды. Алимент төлеуден жалтарғаны үшін әкімшілік жауапкершілік туралы жеке бап пайда болды. Қазақстан Республикасының Қылмыстық кодексінің тиісті бабы өзгертілді, сонымен қатар 2021 жылдың сәуірінде Қазақстан Республикасының Жоғарғы Соты Пленумының осы мәселе бойынша Қаулысы жарық көрді.

Мемлекеттің жалпы саясаты келесідей – кәмелетке толған балалардың ата-аналарын асырау жөніндегі міндеттерді бірінші кезекте мемлекет емес, олардың балалары орындауы керек.

Түйін сөздер: кәмелетке толғандар, ата-ана, алимент, келісім, нотариат, нотариаттық куәлік, нотариус, сот, талап қоюшы, жауапкер.

G.B. Meirbekova¹, A.A. Alshurazova²

¹Abai Kazakh National Pedagogical University

²Mukhtar Auevov South Kazakhstan University

PROBLEMS OF IMPROVING THE MAINTENANCE
RESPONSIBILITIES OF PARENTS OF ADULT CHILDREN

Abstract

The article describes cases when minors have to forcibly recover funds for the maintenance of their parents by agreement or through the court. If it is necessary to pay alimony to retired parents in 2023, legislation and judicial practice have significantly tightened in recent years. There was a separate article on administrative responsibility for evasion of alimony payments. The relevant article of the Criminal Code of the Republic of Kazakhstan was amended, and in April 2021 the Resolution of the Plenum of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan on this issue was published.

The general policy of the state is as follows -the responsibilities for the maintenance of parents of adult children should first of all be performed by their children, and not by the state

Keywords: adults, parents, alimony, consent, notary, notarial certificate, notary, court, plaintiff, defendant.

Меирбекова Г.Б.¹, Альшуразова А.А.²

¹ *Казахский национальный педагогический университет им. Абая Южно-Казахстанский университет им. Мухтара Ауэзова*

ПРОБЛЕМЫ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ОБЯЗАННОСТЕЙ ПО СОДЕРЖАНИЮ РОДИТЕЛЕЙ СОВЕРШЕННОЛЕТНИХ ДЕТЕЙ

Аннотация

В статье рассказывается о случаях, когда несовершеннолетним приходится принудительно взыскивать средства на содержание родителей по соглашению либо через суд. В случае необходимости выплаты алиментов родителям-пенсионерам в 2023 году законодательство и судебная практика в последние годы значительно ужесточились. Появилась отдельная статья об административной ответственности за уклонение от уплаты алиментов. Была изменена соответствующая статья Уголовного кодекса Республики Казахстан, а также в апреле 2021 года опубликовано Постановление Пленума Верховного Суда Республики Казахстан по данному вопросу.

Общая политика государства такова-обязанности по содержанию родителей совершеннолетних детей должны в первую очередь выполнять их дети, а не государство.

Ключевые слова: совершеннолетние, родители, алименты, согласие, нотариат, нотариальное удостоверение, нотариус, суд, истец, ответчик.

Кіріспе. Қазақтың салт, дәстүрлері бойынша, ата-аналар балаларына кәмелетке толып, үйленіп, ұзақ уақыт бойы «ата-анасының ұясынан ұшып кетсе», өз отбасыларын құрып балалары болсада, тіпті егер олар өздерін қамтамасыз ете алса да қолдарынан келгендерінше әр түрлі көмек көрсетеді.

Керісінше, балалардың қарт ата-аналарына материалдық көмек көрсету жағдайын жиі кездестіруге болмайды. Ал қарт ата-аналардың алимент алу құқығы заңнамалық деңгейде бекітілген. Көптеген қарттар мүгедек немесе зейнеткер болу, күнкөрісі жоқ, алимент өндіріп алу үшін сотқа жүгінуі мүмкін екенін білмейді. Өйткені, балалар ата-аналарға материалдық қолдау көрсету міндеті туралы жиі «ұмытады».

Қазақстан Республикасы Конституциясының 27-бабының 3-тармағында 18 жасқа толған еңбекке қабілетті балалардың еңбекке жарамсыз ата-аналарға қамқорлық жасау міндеті белгіленген [1]. Бұл конституциялық норма отбасы кодексінде жаңғыртылған.

Балалардың ата-аналарына деген қамқорлығы оларға жан-жақты көмек көрсетуді, қолдау көрсетуді және назар аударуды қамтиды. Сонымен қатар, Қазақстан Республикасының Неке (Ерлі зайыптылық) және Отбасы кодексінің 145-бабының 1-тармағында «Еңбекке жарамды кәмелетке толған балалар өздерінің көмекке мұқтаж, еңбекке жарамсыз ата-аналарын күтіп-бағуға және оларға қамқорлық жасауға міндетті» делінген [2]. Біз кәмелетке толған балалардың еңбекке жарамсыз ата-аналарына моральдық ғана емес, сонымен бірге материалдық қолдау көрсету қажеттілігі туралы айтып отырмыз.

Сәби кезінен бастап балаларға көмек пен қамқорлық көрсеткен ата-аналар да қолдау мен назар аударуды қажет етеді. Бұл, ең алдымен, заңға сәйкесасырауға міндетті деп танылған ата-аналарға қатысты.

Олардың қатарына алдымен зейнеткерлік жастағы адамдар кіреді. Бүгінде олар алпыс жастан асқан әйелдер және алпыс үш жастан асқан ер адамдар. Зейнеткерлік жасқа жетпеген I немесе II топтағы мүгедектігі бар адамдарда балаларының қамқорлығына зәру.

Сонымен қатар, сирек жағдайларда, егер III топтағы мүгедек ата-ана өзінің мүгедектігіне байланысты өзіне ұсынылған ақылы жұмыс таба алмаса, материалдық қамсыздандыруға үміткер бола алады.

Қазақстан Республикасының Еңбек кодексі де кәмелетке толған балалардың ата-аналарын асырау жөніндегі міндеттерін белгілейді, ең алдымен мүгедек қарт ата-аналардың құқықтарын қорғауға бағытталған [3]. Ата-аналар өздерінің кәмелетке толған балаларымен міндетті нотариаттық куәландыруға жататын, оларға мазмұн беру туралы жазбаша келісім, яғни алимент төлеу туралы келісім жасасуға құқылы

Негізгі бөлім. Кәмелетке толған балалардың ата-аналарын күтіп-бағу жөніндегі міндеттері 18 жасқа толмаған балаларын асырап-бағу бойынша ата-аналарға жүктелген қарсы міндеттен туындайды және кейбір басқа жағдайларда ерекшелік болып табылады.

Теориялық тұрғыдан алғанда, бұл қарсы міндеттер екі жақты да ерікті негізде орындалуы керек, өйткені отбасы институтының өзі өзара түсіністікті, қолдауды, оның ішінде материалдық, күтімді және т. б. қолдауды қажет етеді.

Бірақ ата-аналардың ата-аналық міндеттерін өз еркімен орындауы әрдайым мүмкін емес, өйткені, оған себеп, ата-аналардың ажырасып кетіп, бірге тұрмауы, бірге тұрған жағдайда да жұмыстың жоқтығынан, басқа әлеуметтік жағдайлардан өз міндеттерін орындамауы туындауы мүмкін. Ал ересек еңбекке қабілетті балалар, егер олар қарт болса да, оларды тәрбиелеген ата-аналардың алдындағы міндеттерін орындағысы келмейді, және олардың ата-аналарының жасы 70 жастан асып кетті, және олар биологиялық заңдылықтарға сәйкес өз бетінше қамтамасыз етуі және оларға қызмет етуі мүмкін емес.

Балалар ата-аналарын саналы түрде қолдамаса, ата-аналардың құқықтарын қорғаудың құқықтық механизмі күшіне енеді. Қазақстан Республикасының отбасылы заңнамасы, атап айтқанда, еңбекке жарамсыз ата-аналарға қамқорлық көрсетуді ғана емес, сонымен бірге олардың материалдық қолдауын қамтамасыз етуді де міндеттейді. Бұл ретте еңбекке қабілетті баланың материалдық жағдайы ескерілмейді.

Еңбекке жарамсыз ата-аналар әрдайым балаларынан материалдық көмек ала алмайды. Балалар тарапынан алимент төлеуді тағайындау үшін ата-аналарға материалдық көмек қажет екендігі анықталуы керек. Мұндай қажеттілік, әдетте, қашан расталады:

1. Ата-аналар зейнетақы алмайды;

2. Ата-аналар алатын зейнетақы мөлшері аз, мысалы, белгіленген күнкөріс деңгейінен төмен.

Қазақстан Республикасының Отбасы кодексі балалардың ата-аналарын келесі санаттағы балалардың өздерін қамтамасыз ету міндетін қарастырады: Яғни, біріншіден, балалар кәмелетке толған және еңбекке қабілетті болу керек. Екіншіден, ата-анасы сот тәртібімен мұқтаж деп танылған кәмелетке толмағандар және еңбекке жарамсыз адамдар болу қажет.

Сонымен бірге, табысы бар және ата-аналарының материалдық күтімі бойынша өз еркімен міндеттемелер қабылдаған кәмелетке толмаған балалар. [4, 15 б.].

Қазақстан Республикасының Отбасы заңнамасы кәмелетке толған балалардың ата-аналарын асырауы туралы мәселені шешудің бірнеше нұсқасын ұсынады:

Біріншісі келісім жасасуды көздейтін, ерікті, яғни соттан тыс нотариатта болатын процедура. Нотариус куәландыратын Келісім нысаны ерікті сипатқа ие және ол көмек көрсету тәртібін қамтиды. Келісімге екі тарапта қол қояды, бір тарапта – балалары, екінші тарапта – ата-аналары, Келісімге қатысушылар санына тең мөлшерде келісім беріледі. Нотариаттық куәлік міндетті емес, бірақ беріліп жатса ол артық болмайды. Бұл әдіс 14 пен 17 жас аралығындағы жас тобына қарамастан, өзінің жеке табысы бар және ата-аналарына, оларға және олардың мазмұнына қатысты саналы болып табылатын кәмелетке толмаған баланың өзіне алимент міндеттемелерін қабылдауға да жарамды.

Ата-аналарды күтіп-бағуға алимент төлеу туралы келісім міндетті түрде нотариаттық нысанда жасалуы тиіс, яғни тараптар нотариусқа жүгініп, осы құжатты куәландыруы тиіс.

ҚР Отбасы заңнамасына сәйкес мұндай құжаттың атқару парағының күші бар. Бұл дегеніміз, алимент алушы оны борышкердің тұрғылықты жері немесе орналасқан жері

бойынша сот орындаушыға өндіріп алуға ұсына алады, ал, сот орындаушысы Атқарушылық іс қозғайды, содан кейін ұстауға қаражат алименттің барлық кірістерінен, сондай-ақ кәмелетке толмаған балалармен болған жағдайда өндіріп алынады.

Екінші сот арқылы еріксіз түрде алимент өндіріп алу процедурасы. Бұл нұсқа заңда жазылған, себебі балалар ата-аналарына көмек көрсетуге әрдайым ерікті бола бермейді, тіпті ата-аналар өздерінің қарсы міндеттерін балаларға қатысты толық орындаған болса да. Мұндай жағдайда бір ата-ана немесе ата-ананың екеуі де сотқа тиісті өтінішпен жүгінуге құқылы. Талап-арыз жауапкердің тұрғылықты жері бойынша аудандық сотқа берілуі керек. Бірақ талапкердің тұрғылықты жері бойынша істі қарау туралы өтініш жасауға болады. Егер жауапкердің нақты тұрғылықты жері талапкерге белгісіз болса немесе қандай да бір себептермен онда талап қою қиын болса талапкердің тұрғылықты жері бойынша талап арыз тапсыра алады. Алимент өндіріп алу туралы істер бойынша талапкерлер баж төлеуден босатылды.

Заң бойынша балалардың ата – аналарын асырау жөніндегі міндеттері сөзсіз-бұл олардың адамда тұрақты және жеткілікті табыстың болуымен немесе болмауымен байланысты емес, сонымен қатар олардың материалдық және отбасылық жағдайына тәуелді емес екенін білдіреді. Заң ата-аналар және оларға теңестірілген адамдар ересек еңбекке қабілетті балалардан тіршілік әрекетін қолдау үшін қажетті мазмұн алуға құқылы деп санайды, өйткені кәмелетке толған еңбекке қабілетті адамдар өз өмірлерін табуы керек. Қарау нәтижелері бойынша соттың өзі балалардың немесе бір баланың ата-анасына төлеуге тиісті ай сайынғы соманы нақты ақшалай түрде белгілейді. [4, 91 б.].

Мұндай істер бойынша сот практикасы қайшылықты. Қиындық-бұл қажеттілік фактісін дәлелдеу, яғни өмір сүру үшін меншікті құралдардың болмауы немесе жеткіліксіздігі. Кейбір жағдайларда талапкерлер тұрғын үй, азық-түлік, емдеу және басқа да қажеттіліктерді төлеуге өз қаражаттарының жетіспейтіндігін дәлелдей алады, ал басқа жағдайларда соттар ата-аналарының зейнетақысы, жеке баспанасы бар және қосымша шығындардың қажеттілігі дәлелденбегендіктен бас тартады. Кейде соттар ата-аналардың талап-арызында сұрағанымен салыстырғанда балалардан жасына байланысты алиментті азайтады, өйткені олар балалардың материалдық жағдайы мен кейбір өмірлік жағдайларын ескереді.

Алайда, соттар бұл жағдайда ата-аналардың құқықтары балалардың құқықтарына қатысты басым сипатқа ие екенін көрсетеді, өйткені ересек еңбекке қабілетті адамдар күнкөріс таба алады, ал олардың еңбекке жарамсыз және қарт ата-аналары жоқ деп болжанады.

Соттың ата анаға төленетін төлем мөлшерін заңда тікелей көзделмеген. Бұл жерде ата-ананың балаға төлейтін алимент мөлшері заңда нақты көрсетілгенімен ерекшеленеді. Яғни онда ата ана бала санына қарай алимент төлеу мөлшері белгіленген. Ал кәмелетке толған бала ата анасына алимент төлеу мөлшерін анықтауына мыналар әсер етеді:

Ата-аналардың қаржылық қамтамасыз етілуі. Және балалардың қаржылық және отбасылық жағдайы, олардың асырауында балаларының болуы және олардың саны;

Ата-аналардың балаларға қатысты алименттік міндеттемелерімен қатар, Неке және отбасы заңнамасы балалардың ата-аналарына қатысты ұқсас міндеттемелерін де қарастырады. Олар, ең алдымен, кәмелетке толған балалардың ата-аналарын асырау міндетінен тұрады [5, 56 б.].

Балалар ата-аналарының пайдасына алименттік төлемдер тағайындаған кезде сот оларды ата-аналарын күтіп-бағу бойынша ортақ тәртіпте міндетін атқаратын балалар санынан есептейді. Егер кейіннен ата-аналар бір немесе бірнеше баладан материалдық көмектен бас тартса, онда төлемдер сомасы осы балалар төлеуге жататын сомаларға азайтылады. Мысалы, ананың 4 баласы бар, өтініште ол тек 3-тен бастап күтімді өндіріп алуды сұрайды. Сот шешім шығарған кезде ананы ұстауға қажетті соманы анықтайды және балалардың жалпы санына, яғни 4-ке бөледі. Кейін жалпы сомадан талап етілмеген бір баланың төлеуіне тиесілі

соманы алып тастайды және алынған айырмашылық анасына ай сайын қамтамасыз ету ретінде тиесілі болады. Қалған 3 бала оны тең мөлшерде төлейді.

Бұл, мысалы, қолда бар балалардың бірі ғана көмек көрсетпеуі керек дегенді білдіреді. Ата-аналарды асырау міндеті олардың барлық ұрпақтарына тең дәрежеде жүктелген.

Ата-аналарды кәмелетке толған балалары күтіп-бағу бойыншаміндет ҚР отбасылық Заңнамаларында көзделгенімен, алайда заң оны орындалудан босататын жағдайлар да бар. Алимент міндеттемелерінен босату туралы мәселені шешу Сотқа жүктелген.

Бала тарапынан материалдық қаржыландыру көмек алуға үміткер ата-ана оған қатысты ата-ана ретіндегі құқықтарынан айырылған болса, онда олда балалары тарапынан материалдық көмек, алимент алуға құқығы жоқ болады. Алайда, егер бала мұндай ата-анаға материалдық қолдау көрсетуге қарсы болмаса және сотта талаптарды қанағаттандырудан бас тартуды талап етпесе, бірақ оларды мойындаса, онда құқығынан айырылған ата-ана сот арқылы осы баланың көмегін, қолдауын алады.

Егер бұрын ата-ана қазір қарсы талаптар қойылған кәмелетке толмаған балаларды күтіп-бағу бойынша өзіне жүктелген алименттік міндеттемелерден жалтарса да ол кәмелетке толған балаларынан алимент өндіру құқынан айырылады.

Егер бұрын ата-ана Қазақстан Республикасының Еңбек кодексіне ата-ана ретінде жүктелген басқа міндеттерден жалтарса, яғни, жан-жақты дамуға мән бермесе, онда заң балаларды ата-анасына материалдық көмек көрсету міндетінен босатуға негіз береді. Алименттік міндеттемелердің екі кезегі бар. Біріншісі, әлеуметтік және биологиялық жағынан неғұрлым жақын адамдардың: ата-аналар мен балалардың, сондай-ақ ерлі зайыптылардың міндеттемелері жатады. Қалған барлық міндеттемелер екінші кезекке жатады және бірінші кезектегі борышкерлер қатарынан алименттік-міндетті адам болмаған жағдайда туындайды [6, 87 б.].

Қорытынды. Ата-аналар мен балалардың қарым-қатынасы ең алдымен моральдық нормаларға, ал сирек жағдайларда ғана құқықтық нормаларға негізделуі керек. Отбасы мемлекеттің негізі, қоғамның бірлігі деп бекер айтылмаған. Бірақ егер қандас адамдар өзара қамқорлық, құрмет пен қолдау көрсетудің орнына сот органдары арқылы бір-бірінен ақша талап етсе, біздің қоғамда не болады?

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Конституциясы. 1995 жылы 30 тамызда Республикалық референдумда қабылданған. // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (Жүгіну уақыты 5 тамыз 2023 жыл)

2. Қазақстан Республикасының Неке (ерлі-зайыптылық) және отбасы туралы 2011 жылғы 26 желтоқсандағы Кодексі. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1100000518#z317> (Жүгіну уақыты 5 тамыз 2023 жыл)

3. Қазақстан Республикасының Еңбек кқдексі 2015 жылы 23 қараша // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1500000414> (Жүгіну уақыты 5 тамыз 2023 жыл)

4. Кузнецов Ф.Н. Обязанности совершеннолетних детей по содержанию своих родителей // <https://advokat-malov.ru/alimenty/obyazannosti-soderzhat-roditelei.html> (Жүгіну уақыты 20 тамыз 2023 жыл)

5. Жумашикина С. Содержать и заботиться // https://online.zakon.kz/Document/?doc_ (Жүгіну уақыты 25 тамыз 2023 жыл)

6. Нурекешов Т.К. Смагулова А.Б. Қазақстан Республикасында алименттік міндеттемелердің құқықтық реттелуі. Монография. – Семей: Ақсуат, 2016 - 196 б.